

**RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA SOLIQQA TORTISH TIZIMINI
MODERNIZATSIYA QILISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI**

Qurbanboyeva Odina Sayfiddin qizi

Mustaqil izlanuvchi.

E-mail: qurbanboyevao@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.21327641>

Annotatsiya. Mazkur maqolada raqamli texnologiyalar asosida soliqqa tortish tizimini modernizatsiya qilishning dolzarbligi, nazariy asoslari va amaliy ahamiyati yoritilgan.

Tadqiqotda O'zbekistonda soliq ma'murchiligini raqamlashtirish jarayonlari, elektron hisob-faktura, onlayn nazorat-kassa texnikalari, elektron soliq hisobotlari, masofaviy xizmatlar, avtomatlashtirilgan soliq nazorati hamda Big Data va sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish imkoniyatlari tahlil qilingan.

Shuningdek, raqamli texnologiyalarni joriy etish orqali soliq to'lovchilar uchun qulaylik yaratish, soliq intizomini mustahkamlash, yashirin iqtisodiyot ulushini qisqartirish va davlat budjeti daromadlarini oshirish imkoniyatlari asoslab berilgan.

Maqolada soliqqa tortish tizimini modernizatsiya qilishda axborot tizimlarini integratsiyalash, soliq xizmatlarini soddalashtirish, kiberxavfsizlikni kuchaytirish va soliq to'lovchilarning raqamli savodxonligini oshirish ustuvor yo'nalishlar sifatida belgilangan.

Tadqiqot natijalari asosida O'zbekiston soliq tizimini zamonaviy raqamli texnologiyalar asosida yanada takomillashtirish bo'yicha ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: raqamli texnologiyalar, soliqqa tortish tizimi, soliq ma'murchiligi, elektron soliq xizmatlari, elektron hisob-faktura, onlayn nazorat-kassa, Big Data, sun'iy intellekt, soliq intizomi, raqamlashtirish.

Abstract. This article discusses the relevance, theoretical foundations and practical significance of modernizing the taxation system based on digital technologies. The study analyzes the processes of digitizing tax administration in Uzbekistan, electronic invoicing, online cash register techniques, electronic tax reports, remote services, automated tax control, and the possibilities of using Big Data and artificial intelligence technologies.

It also substantiates the possibilities of creating convenience for taxpayers, strengthening tax discipline, reducing the share of the shadow economy, and increasing state budget revenues through the introduction of digital technologies.

The article identifies the integration of information systems, simplifying tax services, strengthening cybersecurity, and increasing taxpayers' digital literacy as priority areas in modernizing the taxation system. Based on the results of the study, scientific and practical proposals have been developed to further improve the tax system of Uzbekistan based on modern digital technologies.

Keywords: digital technologies, taxation system, tax administration, electronic tax services, electronic invoicing, online cash register, Big Data, artificial intelligence, tax discipline, digitalization.

KIRISH

Bugungi kunda raqamli iqtisodiyotning jadal rivojlanishi davlat boshqaruvi, moliya tizimi va soliqqa tortish mexanizmlarini tubdan modernizatsiya qilishni talab etmoqda. Xususan, soliq tizimini raqamli texnologiyalar asosida takomillashtirish davlat budjeti daromadlarini barqaror shakllantirish, soliq to'lovchilar uchun qulay sharoit yaratish, yashirin iqtisodiyotni qisqartirish hamda soliq ma'murchiligi samaradorligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

O'zbekistonda so'nggi yillarda soliq tizimini soddalashtirish, soliq yukini optimallashtirish va soliq to'lovchilar bilan davlat soliq organlari o'rtasidagi munosabatlarni raqamlashtirish borasida keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Elektron hisob-faktura, elektron soliq hisobotlari, onlayn nazorat-kassa texnikalari, "Soliq" mobil ilovasi, elektron hujjat aylanishi, avtomatlashtirilgan soliq nazorati va boshqa raqamli xizmatlarning joriy etilishi soliqqa tortish jarayonining ochiqligi va tezkorligini ta'minlamoqda.

Soliq tizimida raqamli texnologiyalardan foydalanish nafaqat soliq organlari faoliyatini yengillashtiradi, balki tadbirkorlik subyektlari uchun ham ortiqcha byurokratik to'siqlarni kamaytiradi. Masalan, soliq hisobotlarini masofadan topshirish, soliq qarzdorligini onlayn kuzatish, elektron to'lovlarni amalga oshirish va soliq imtiyozlari bo'yicha ma'lumotlarni tezkor olish imkoniyati soliq to'lovchilarning vaqt va xarajatlarini qisqartiradi. Shu jihatdan raqamlashtirish soliq intizomini mustahkamlashning samarali vositasi sifatida namoyon bo'lmoqda.

Shu bilan birga, soliqqa tortish tizimini raqamlashtirish jarayonida ayrim muammolar ham mavjud. Jumladan, barcha hududlarda raqamli infratuzilmaning bir xil darajada rivojlanmaganligi, kichik biznes subyektlarining raqamli ko'nikmalari yetarli emasligi, ma'lumotlar bazalarining to'liq integratsiyalashmaganligi, kiberxavfsizlik xavflari hamda sun'iy intellekt va Big Data texnologiyalaridan foydalanish imkoniyatlarining cheklanganligi ushbu sohada yanada chuqur ilmiy-amaliy tadqiqotlar olib borishni taqozo etadi.

Mazkur maqolaning dolzarbligi shundaki, soliq tizimini raqamli texnologiyalar asosida modernizatsiya qilish O'zbekiston iqtisodiyotining barqaror rivojlanishi, davlat budjeti tushumlarining oshishi, tadbirkorlik muhitining yaxshilanishi va soliq ma'murchiligining zamonaviy talablar asosida tashkil etilishi bilan bevosita bog'liqdir.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi: Raqamli texnologiyalar asosida soliqqa tortish tizimini modernizatsiya qilish masalasi so'nggi yillarda xalqaro tashkilotlar, iqtisodchi olimlar va milliy tadqiqotchilar tomonidan keng o'rganilmoqda. Mazkur yo'nalishdagi adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, raqamlashtirish soliq tizimida faqat texnik yangilanish emas, balki soliq ma'murchiligi falsafasini o'zgartiruvchi strategik jarayon sifatida qoraladi.

OECD tomonidan 2020-yilda chop etilgan "Tax Administration 3.0: The Digital Transformation of Tax Administration" nomli hisobotda soliq ma'murchiligining kelajakdagi modeli raqamli platformalar, real vaqt rejimidagi ma'lumot almashinuvi, avtomatlashtirilgan hisob-kitoblar va soliq to'lovchi faoliyatiga integratsiyalashgan tizimlar asosida shakllanishi ta'kidlanadi. Ushbu asarda soliqqa tortish jarayoni soliq to'lovchi uchun murakkab va alohida majburiyat sifatida emas, balki biznes jarayonlariga tabiiy ravishda qo'shilgan raqamli xizmat

sifatida tushuntiriladi. Bu yondashuv O'zbekiston uchun ham muhim, chunki elektron hisob-faktura, onlayn nazorat-kassa texnikalari va elektron hisobotlar aynan soliq jarayonlarini avtomatlashtirishga xizmat qiladi.

OECDning 2024-yilda e'lon qilingan "Tax Administration 2024: Comparative Information on OECD and other Advanced and Emerging Economies" nomli hisobotida 58 ta rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakat soliq ma'murchiligi amaliyoti taqqoslangan. Ushbu manbada soliq organlari faoliyatida sun'iy intellekt, Big Data, raqamli identifikatsiya, avtomatik risk-tahlil va masofaviy xizmatlarning ahamiyati oshib borayotgani ko'rsatiladi. Hisobotdan kelib chiqib aytish mumkinki, zamonaviy soliq tizimida asosiy e'tibor soliq tekshiruvlarini ko'paytirishga emas, balki ma'lumotlar asosida xavfni oldindan aniqlashga qaratilmoqda.

Junquera-Varela, Lucas-Mas, Krsul, Calderon Yksic va Arce Rodriguez tomonidan 2022-yilda Jahon banki nashrida chop etilgan "Digital Transformation of Tax and Customs Administrations" nomli tadqiqotda soliq va bojxona ma'murchiligini raqamlashtirish bosqichlari keng yoritilgan. Mualliflar raqamli transformatsiyani oddiy elektron xizmatlar joriy etish bilan cheklab bo'lmashligini, buning uchun institutsional islohotlar, ma'lumotlar bazalarini integratsiyalash, xodimlar malakasini oshirish va kiberxavfsizlikni kuchaytirish zarurligini asoslaydi. Ushbu fikr O'zbekiston soliq tizimida ham dolzarb, chunki raqamli xizmatlar samaradorligi faqat texnologiya mavjudligi bilan emas, balki ularning yagona tizim sifatida ishlashi bilan belgilanadi.

Bellon, Dabla-Norris, Khalid va Lima tomonidan 2019-yilda IMF Working Paper sifatida tayyorlangan, keyinchalik 2022-yilda ilmiy jurnalda e'lon qilingan "Digitalization to Improve Tax Compliance: Evidence from VAT e-Invoicing in Peru" nomli tadqiqotda elektron hisob-fakturaning soliq intizomiga ta'siri Peru tajribasi asosida tahlil qilingan. Mualliflar elektron hisob-faktura tizimi joriy qilingandan so'ng korxonalar tomonidan ko'rsatilgan savdo hajmi, xaridlar va QQS majburiyatlari oshganini aniqlagan. Bu tadqiqot O'zbekiston uchun ham ahamiyatli, chunki elektron hisobvara-faktura yashirin aylanmalarni kamaytirish va soliq bazasini kengaytirishning samarali vositasi sifatida qaraladi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 10-iyuldagi PQ-4389-son "Soliq ma'muriyatchiligini takomillashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" gi qarorida soliq tizimini soddalashtirish, soliq hisobotlarini qisqartirish, soliq yukini kamaytirish va soliq ma'murchiligi samaradorligini oshirish ustuvor vazifa sifatida belgilangan. Ushbu hujjat O'zbekistonda soliq tizimini raqamlashtirishning huquqiy-institutsional asoslaridan biri hisoblanadi. Aynan mazkur qarordan keyingi davrda elektron xizmatlar, elektron hisobotlar va avtomatlashtirilgan nazorat mexanizmlarini kengaytirish jarayoni tezlashdi.

Dehqonov G'ayratjon Raximovichning 2025-yilda "Raqamli iqtisodiyot" ilmiy-elektron jurnalida chop etilgan "O'zbekistonda soliq tizimini raqamlashtirish: xalqaro tajriba, amaliyot va istiqbollari" nomli maqolasida O'zbekiston soliq tizimidagi raqamli islohotlar Estoniya, Singapur, AQSh va Xitoy tajribasi bilan taqqoslangan. Muallif raqamli soliq xizmatlari soliq to'lovchilarning xarajatlarini kamaytirishi, davlat budjeti tushumlari barqarorligini ta'minlashi va

yashirin iqtisodiyotni qisqartirishga yordam berishini ta'kidlaydi. Mazkur maqola milliy sharoitda xalqaro tajribani qo'llash imkoniyatlarini ochib bergani bilan ahamiyatlidir.

Jumaniyazova Feruzaning 2025-yilda e'lon qilingan "O'zbekiston soliq tizimining raqamlashtirilishi: yutuqlar va muammolar" nomli maqolasida mamlakat soliq tizimini raqamli texnologiyalar asosida modernizatsiya qilish jarayoni, uning ijobiy natijalari va mavjud muammolari tahlil qilingan. Muallif soliq tizimining raqamlashtirilishi soliq ma'muriyati samaradorligini oshirayotganini, biroq hududlarda raqamli infratuzilma, soliq to'lovchilarning raqamli savodxonligi va axborot tizimlari integratsiyasi bilan bog'liq muammolar saqlanib qolayotganini ko'rsatadi. Bu fikr maqola mavzusi uchun juda muhim, chunki modernizatsiya faqat texnik vositalar bilan emas, balki inson kapitali va infratuzilma bilan ham bog'liqdir.

2024-yilda e'lon qilingan "Elektron xizmatlar va 'Soliq' mobil ilovasi faoliyatida uzluksizlikni ta'minlash" haqidagi Soliq qo'mitasi axborotida elektron xizmatlar va mobil ilovalar soliq to'lovchilar uchun muhim vositaga aylangani ko'rsatiladi. Ushbu manba soliq xizmatlarining masofaviy shaklga o'tayotganini, soliq to'lovchilar bilan davlat organlari o'rtasidagi aloqalar raqamli platformalar orqali amalga oshirilayotganini tasdiqlaydi. Bu esa soliqqa tortish tizimini modernizatsiya qilishda mobil ilovalar va onlayn xizmatlarning ahamiyatini ko'rsatadi.

Xalqaro va milliy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, soliqqa tortish tizimini raqamli texnologiyalar asosida modernizatsiya qilishning asosiy yo'nalishlari bir nechta muhim jihatlarida namoyon bo'ladi. Birinchidan, elektron hisob-faktura va onlayn nazorat-kassa tizimlari soliq bazasini kengaytiradi. Ikkinchidan, Big Data va sun'iy intellekt soliq xavflarini oldindan aniqlash imkonini beradi. Uchinchidan, elektron xizmatlar soliq to'lovchilarning vaqt va xarajatlarini kamaytiradi. To'rtinchidan, ma'lumotlar bazalarining integratsiyasi soliq nazoratining aniqligi va shaffofligini oshiradi. Beshinchidan, kiberxavfsizlik va raqamli savodxonlik soliq tizimini barqaror rivojlantirishning muhim sharti hisoblanadi.

Tadqiqot metodologiyasi: Mazkur maqolada raqamli texnologiyalar asosida soliqqa tortish tizimini modernizatsiya qilishning ustuvor yo'nalishlarini o'rganishda tizimli, qiyosiy, statistik va tahliliy yondashuvlardan foydalanildi. Tadqiqotning metodologik asosi sifatida soliq tizimini raqamlashtirish, soliq ma'murchiligini takomillashtirish, elektron soliq xizmatlarini rivojlantirish hamda zamonaviy axborot texnologiyalarining soliqqa tortish mexanizmlariga ta'sirini baholashga oid ilmiy-nazariy qarashlar olindi.

Tadqiqotning obyekti sifatida O'zbekiston Respublikasida amalda bo'lgan soliqqa tortish tizimi, soliq ma'murchiligi jarayonlari va ularni raqamli texnologiyalar asosida modernizatsiya qilish amaliyoti tanlandi. Tadqiqot predmeti esa elektron hisob-faktura, onlayn nazorat-kassa texnikalari, elektron soliq hisobotlari, "Soliq" mobil ilovasi, avtomatlashtirilgan soliq nazorati, Big Data va sun'iy intellekt texnologiyalarining soliq tizimi samaradorligiga ta'sirini o'rganishdan iborat.

Maqolani tayyorlash jarayonida dastlab mavzuga oid ilmiy adabiyotlar, xalqaro tashkilotlar hisobotlari, O'zbekiston Respublikasining soliq qonunchiligi, Prezident qarorlari, Soliq qo'mitasi ma'lumotlari hamda raqamli iqtisodiyotga oid tadqiqotlar o'rganildi.

Bu orqali soliq tizimini raqamlashtirishning nazariy asoslari, xalqaro tajribasi va O'zbekiston sharoitidagi amaliy ahamiyati aniqlab olindi.

Tadqiqotda tahliliy usuldan foydalanish orqali soliq tizimida joriy etilgan raqamli xizmatlarning mazmuni, ularning soliq to'lovchilar va soliq organlari faoliyatiga ta'siri o'rganildi.

Xususan, elektron hisobot topshirish, elektron hisob-faktura yuritish, onlayn kassa texnikalaridan foydalanish va masofaviy soliq xizmatlari soliqqa tortish jarayonlarini soddalashtirish, inson omilini kamaytirish hamda shaffoflikni ta'minlash nuqtayi nazaridan tahlil qilindi.

Qiyosiy tahlil usuli yordamida O'zbekiston soliq tizimini raqamlashtirish jarayonlari rivojlangan davlatlar va xalqaro tashkilotlar tomonidan tavsiya etilgan yondashuvlar bilan solishtirildi. Bunda OECD, Jahon banki va Xalqaro valyuta jamg'armasi tomonidan ilgari surilgan soliq ma'murchiligini raqamli transformatsiya qilish tamoyillari asos qilib olindi. Ushbu yondashuv O'zbekiston tajribasining kuchli va zaif tomonlarini aniqlash imkonini berdi.

Statistik tahlil usuli orqali so'nggi yillarda soliq tushumlari, elektron xizmatlardan foydalanish, onlayn nazorat-kassa texnikalari, elektron hisob-fakturalar va soliq to'lovchilar soni bilan bog'liq ko'rsatkichlar o'rganildi. Statistik ma'lumotlar asosida raqamlashtirishning soliq intizomi, budjet daromadlari va yashirin iqtisodiyotni qisqartirishdagi o'rni baholandi.

Shuningdek, maqolada induksiya va deduksiya usullaridan ham foydalanildi. Induksiya usuli orqali alohida raqamli soliq xizmatlari va texnologiyalarining amaliy natijalari umumlashtirildi. Deduksiya usuli yordamida esa xalqaro tajriba va nazariy yondashuvlardan kelib chiqib, O'zbekiston soliq tizimini modernizatsiya qilish bo'yicha ustuvor yo'nalishlar ishlab chiqildi.

Tadqiqotning axborot bazasini O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi, Prezident farmon va qarorlari, Soliq qo'mitasi rasmiy ma'lumotlari, Davlat statistika qo'mitasi materiallari, OECD, Jahon banki, IMF hisobotlari, shuningdek, soliq ma'murchiligi va raqamli iqtisodiyotga oid mahalliy hamda xorijiy ilmiy maqolalar tashkil etdi.

TAHLIL VA NATIJALAR

O'zbekistonda soliqqa tortish tizimini raqamli texnologiyalar asosida modernizatsiya qilish jarayoni so'nggi yillarda davlat moliyasini boshqarishning eng muhim yo'nalishlaridan biriga aylandi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, soliq tizimiga elektron hisobvara-faktura, onlayn nazorat-kassa texnikalari, raqamli markirovka, avtomatlashtirilgan risk-tahlil, mobil ilova, shaxsiy kabinet va idoralararo elektron ma'lumot almashinuvi kabi vositalarning joriy etilishi soliq tushumlari barqaror o'sishiga, soliq bazasining kengayishiga va yashirin aylanmalarni aniqlash imkoniyatining oshishiga xizmat qilmoqda.

Soliq tushumlari dinamikasi raqamlashtirishning amaliy natijalarini ko'rsatib beradi. Soliq qo'mitasi ma'lumotlariga ko'ra, 2021-yilda budjetga jami 127,97 trln so'm, 2022-yilda esa 148,39 trln so'm tushum ta'minlangan. Bu davrda bevosita soliqlar 57,28 trln so'mdan 61,93 trln so'mga, bilvosita soliqlar esa 38,35 trln so'mdan 45,89 trln so'mga oshgan. Mazkur o'sish soliq bazasining kengayishi, elektron hisobotlar va to'lov mexanizmlarining rivojlanishi bilan bog'liq.

1-jadval

O‘zbekistonda soliq tushumlari dinamikasi

Yil	Soliq tushumlari, trln so‘m	O‘shish xususiyati
2021	127,97	Soliq islohotlari va elektron xizmatlar kengaya boshladi
2022	148,39	2021-yilga nisbatan 16,0% o‘shish
2023	166,0	2024-yil ko‘rsatkichi asosida hisoblangan bazaviy daraja
2024	199,5	2023-yilga nisbatan 33,5 trln so‘m yoki 20,2% ko‘p
2025	247,8	2024-yilga nisbatan 24% ko‘p

Manba: O‘zbekiston Respublikasi Soliq qo‘mitasining 2025-yil yakunlari bo‘yicha e‘lon qilingan rasmiy ma‘lumotlari asosida muallif tomonidan tuzildi.

2024-yilda soliq tushumlari tasdiqlangan 196,5 trln so‘mlik prognozdan yuqori bo‘lib, 199,5 trln so‘mga yetdi. Bu 2023-yilga nisbatan 33,5 trln so‘m yoki 20,2 foiz ko‘pdir. Ushbu ko‘rsatkich soliq ma‘murchiligini takomillashtirish, hisobotlardagi tafovutlarni aniqlash va elektron nazorat mexanizmlarining kuchayishi bilan izohlanadi. Aynan 2024-yilda soliq hisobotlarini tahlil qilish va tafovutlarni bartaraf etish hisobiga 486,3 mlrd so‘m qo‘shimcha soliq hisoblangan, shundan 418,7 mlrd so‘m undirilgan.

2025-yilda esa soliq tushumlari yanada yuqori natija ko‘rsatib, 247,8 trln so‘mga yetdi. Bu 2024-yilga nisbatan 24 foizga ko‘pdir. Soliq turlari kesimida foyda solig‘i 72,3 trln so‘mni, QQS 45,2 trln so‘mni, jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig‘i 42,4 trln so‘mni, yer qa‘ridan foydalanganlik uchun soliq 25,8 trln so‘mni, aksiz solig‘i 20 trln so‘mni tashkil etdi. Bu holat soliq tizimida shaffoflik oshgani, korxonalar aylanmalari raqamli nazoratga olingani va soliq bazasi kengayganini ko‘rsatadi.

2-jadval

2025-yilda asosiy soliq turlari bo‘yicha tushumlar

Soliq turi	Tushum, trln so‘m	2024-yilga nisbatan o‘shish
Foyda solig‘i	72,3	37%
Qo‘shilgan qiymat solig‘i	45,2	14%
Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig‘i	42,4	20%
Yer qa‘ridan foydalanganlik uchun soliq	25,8	28%
Aksiz solig‘i	20,0	13%
Soliqsiz tushumlar	19,5	31%
Yer solig‘i	10,0	22%
Mol-mulk solig‘i	8,0	18%
Aylanmadan olinadigan soliq	3,1	8%
Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq	1,4	21%

Manba: O‘zbekiston Respublikasi Soliq qo‘mitasining 2025-yil yakunlari bo‘yicha e‘lon qilingan rasmiy ma‘lumotlari asosida muallif tomonidan tuzildi.

Raqamlashtirish soliqqa tortish tizimida ikki tomonlama samara bermoqda. Birinchidan, soliq organlari uchun real vaqt rejimida axborot olish, soliq xavfini aniqlash va yashirin aylanmalarni nazorat qilish imkoniyati kengaymoqda.

Ikkinchidan, soliq to'lovchilar uchun hisobot topshirish, to'lovlarni amalga oshirish, qarzdorlikni ko'rish, imtiyozlardan foydalanish va maslahat olish jarayonlari soddalashmoqda.

Shu sababli soliq tizimini modernizatsiya qilish faqat budjet daromadlarini oshirish vositasi emas, balki tadbirkorlik muhitini yaxshilash mexanizmi sifatida ham namoyon bo'lmoqda.

Raqamli texnologiyalar soliq nazoratida "inson omili"ni kamaytirishda ham muhim rol o'ynamoqda. 2024-yilda soliq organlari faoliyatida foydalanilayotgan yangi dasturiy mahsulotlar soni 74 taga yetkazilgan. Idoralararo elektron axborot almashinuvi yo'lga qo'yilgan vazirlik va tashkilotlar soni 60 taga, integratsiya yo'nalishlari esa 238 taga yetgan. Shuningdek, 201 ta marketpleys soliq organlari axborot tizimlari bilan bog'langan. Bu esa elektron savdo, xizmatlar va platforma iqtisodiyotida soliq nazoratini kuchaytirish imkonini bermoqda.

Raqamli markirovka tizimi ham soliqqa tortish tizimini modernizatsiya qilishda muhim yo'nalishlardan biri bo'lib xizmat qilmoqda. 2024-yilda raqamli markirovka tizimida 3,5 mingta subyekt ro'yxatdan o'tgan, 100 mingdan ortiq mahsulot turi katalogga kiritilgan va qariyb 8,2 mlrd dona markirovkalangan tovar ishlab chiqarilgan. Bu ko'rsatkichlar tovarlarning ishlab chiqarishdan iste'molchigacha bo'lgan harakatini nazorat qilish, noqonuniy savdoni qisqartirish va aksiz hamda QQS tushumlarini oshirishda raqamli texnologiyalar ahamiyati yuqori ekanini ko'rsatadi.

Ayniqsa, taksi agregatorlari faoliyatining soliq organlari ma'lumotlar bazasiga integratsiya qilinishi raqamlashtirishning amaliy natijasini yaqqol ko'rsatadi. 2025-yil 1-yanvar holatiga agregatorlar soni 155 taga yetgan. 2024-yilda agregatorlar orqali 497,9 mingdan ortiq fuqaroning faoliyati o'zini o'zi band qilgan shaxs sifatida legallashtirilgan, mijozlarga 5,9 trln so'mlik 319,1 mln dona chek rasmiylashtirilgan. Natijada agregatorlar tomonidan jami 156,8 mlrd so'm, shundan 66,2 mlrd so'm QQS to'langan. Bu raqamlar raqamli integratsiya yashirin iqtisodiyotni qisqartirish va norasmiy bandlikni rasmiylashtirishda samarali vosita ekanini tasdiqlaydi.

Sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish ham soliq tizimini modernizatsiya qilishning yangi bosqichi hisoblanadi. 2024-yilda Soliq qo'mitasi soliq to'lovchilarga 24/7 rejimida xizmat ko'rsatishga mo'ljallangan "Davron" virtual yordamchisini ishga tushirdi. Ushbu yordamchi o'zbek, rus va ingliz tillarida maslahat bera oladi va uning bilimlar bazasi Soliq kodeksi, Prezident va Vazirlar Mahkamasi qarorlari, yo'riqnomalar hamda onlayn-NKT, EHF, elektron raqamli imzo, elektron hisobot va markirovka bo'yicha savollarni qamrab olgan 11 mln belgidan iborat ma'lumotlar asosida shakllantirilgan. Face ID xizmati esa 6 mln nafardan ortiq mobil ilova foydalanuvchilarini qamrab olgan.

Natijalar shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda soliqqa tortish tizimini raqamli texnologiyalar asosida modernizatsiya qilish quyidagi asosiy samaralarni bermoqda: soliq tushumlari oshmoqda, soliq bazasi kengaymoqda, yashirin iqtisodiyot qisqarmoqda, soliq to'lovchilarning vaqt va xarajatlari kamaymoqda, soliq nazoratining aniqligi kuchaymoqda hamda davlat va biznes o'rtasidagi munosabatlar shaffoflashmoqda.

Shu bilan birga, ayrim muammolar ham saqlanib qolmoqda. Xususan, kichik biznes subyektlarining raqamli ko'nikmalari hamma joyda bir xil emas, ayrim hududlarda internet va raqamli infratuzilma sifati yetarli darajada rivojlanmagan, ma'lumotlar bazalarining to'liq

integratsiyalashuvi hali davom etmoqda. Bundan tashqari, raqamli soliq tizimi kengaygani sari kiberxavfsizlik, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish va elektron tizimlarning uzluksiz ishlashini ta'minlash masalalari yanada dolzarb bo'lib bormoqda.

MUHOKAMA

Raqamli texnologiyalar asosida soliqqa tortish tizimini modernizatsiya qilish O'zbekiston soliq ma'murchiligining sifat jihatdan yangi bosqichga o'tayotganini ko'rsatadi. Tahlil natijalari shundan dalolat beradiki, elektron hisob-faktura, onlayn nazorat-kassa texnikalari, elektron hisobot, mobil ilova, raqamli markirovka va avtomatlashtirilgan axborot almashinuvi kabi mexanizmlar soliq tizimining ochiqqligi, tezkorligi va nazorat imkoniyatlarini oshirmoqda.

Ayniqsa, 2021–2025-yillar davomida soliq tushumlarining barqaror o'sishi raqamli nazorat mexanizmlarining fiskal natijalarga ijobiy ta'sir ko'rsatayotganini anglatadi.

Muhokama jarayonida e'tibor qaratish lozim bo'lgan asosiy jihatlardan biri shundaki, soliq tizimini raqamlashtirish faqat soliq tushumlarini oshirishga qaratilgan texnik jarayon emas. U davlat va soliq to'lovchi o'rtasidagi munosabatlar madaniyatini ham o'zgartiradi. An'anaviy soliq ma'murchiligida soliq to'lovchi ko'proq tekshiruv va majburiyat subyekti sifatida qaralgan bo'lsa, raqamli soliq tizimida unga xizmat oluvchi, masofadan murojaat qiluvchi va o'z majburiyatlarini qulay bajaruvchi iqtisodiy subyekt sifatida yondashiladi. Bu esa ixtiyoriy soliq intizomini kuchaytiradi.

Elektron hisob-faktura tizimining kengayishi soliqqa tortish bazasini aniqlashtirishda muhim rol o'ynamoqda. Ushbu tizim orqali xo'jalik yurituvchi subyektlar o'rtasidagi savdo operatsiyalari, QQS zanjiri va tovarlar harakati elektron shaklda kuzatiladi. Natijada soxta hisob-fakturalar, yashirin aylanmalar va asossiz soliq imtiyozlaridan foydalanish holatlarini kamaytirish imkoniyati ortadi. Bu holat soliq organlarining nazorat faoliyatini qo'lda tekshirishdan avtomatlashtirilgan tahlilga o'tkazadi.

Onlayn nazorat-kassa texnikalari va raqamli markirovka tizimi esa chakana savdo, xizmat ko'rsatish va iste'mol bozoridagi aylanmalarni shaffoflashtirishga xizmat qilmoqda. Ilgari ayrim savdo operatsiyalari hujjatlashtirilmasdan amalga oshirilgan bo'lsa, bugungi kunda onlayn kassa cheklari va QR-kodli tizimlar orqali ushbu jarayonlarni real vaqt rejimida kuzatish imkoniyati shakllanmoqda. Bu, ayniqsa, bilvosita soliqlar — QQS va aksiz solig'i tushumlarini oshirishda muhim ahamiyatga ega.

Shu bilan birga, raqamlashtirish soliq ma'murchiligining samaradorligini oshirish bilan bir qatorda yangi muammolarni ham yuzaga keltirmoqda. Avvalo, barcha soliq to'lovchilarning raqamli savodxonligi bir xil darajada emas. Yirik korxonalar va bank-moliya sektori vakillari elektron tizimlardan samarali foydalana olayotgan bo'lsa, ayrim kichik biznes subyektlari uchun elektron hisob-faktura, onlayn kassa, elektron hisobot va raqamli imzo bilan ishlash hali ham murakkab jarayon bo'lib qolmoqda. Bu esa raqamli soliq xizmatlarini yanada soddalashtirish va tadbirkorlar uchun amaliy o'quv dasturlarini kengaytirishni talab qiladi.

Ikkinchi muhim masala — axborot tizimlari integratsiyasi bilan bog'liq. Soliq organlari, bojxona, banklar, statistika organlari, kadastr, notarial idoralar, davlat xizmatlari markazlari va boshqa tashkilotlar o'rtasida ma'lumotlar almashinuvi qanchalik tezkor va aniq bo'lsa, soliq

nazorati shunchalik samarali bo‘ladi. Biroq ma’lumotlar bazalarining to‘liq uyg‘unlashmaganligi ayrim hollarda soliq majburiyatlarini aniqlash, soliq qarzdorligini kuzatish yoki risk darajasini baholashda muammolar keltirib chiqarishi mumkin.

Uchinchi muhim yo‘nalish — kiberxavfsizlik masalasidir. Soliq tizimi raqamlashtirilgani sari unda katta hajmdagi moliyaviy, shaxsiy va tijorat ma’lumotlari jamlanadi. Bu esa axborot xavfsizligini ta’minlash, soliq to‘lovchilarning shaxsiy ma’lumotlarini himoya qilish, tizimlarning uzluksiz ishlashini kafolatlash va kiberhujumlarning oldini olishni dolzarb vazifaga aylantiradi. Shu sababli soliq tizimini modernizatsiya qilish texnologik yangilanish bilan birga kuchli axborot xavfsizligi siyosatini ham talab etadi.

Sun’iy intellekt va Big Data texnologiyalaridan foydalanish soliq ma’urchiligining keyingi bosqichi sifatida qaralishi lozim. Ushbu texnologiyalar yordamida soliq to‘lovchilarning xatti-harakatlarini tahlil qilish, xavfli operatsiyalarni aniqlash, soxta firmalar faoliyatini oldindan ko‘rish, soliq to‘lashdan bo‘yin tovlash ehtimolini baholash va tekshiruvlarni maqsadli tashkil etish mumkin. Bu esa barcha tadbirkorlarni tekshirish emas, balki xavf darajasi yuqori bo‘lgan subyektlarga e’tibor qaratish imkonini beradi.

O‘zbekiston soliq tizimida raqamlashtirishning asosiy natijasi — soliq ma’urchiligining reaktiv modeldan proaktiv modelga o‘tishidir. Ya’ni soliq organlari faqat hisobot topshirilgandan keyin tekshiruvchi organ sifatida emas, balki real vaqt rejimida ma’lumotlarni tahlil qiluvchi, xavflarni oldindan aniqlovchi va soliq to‘lovchiga maslahat beruvchi raqamli institutga aylanmoqda. Bu jarayon soliq tizimining zamonaviy va xizmatga yo‘naltirilgan modelini shakllantiradi.

Biroq raqamli modernizatsiyaning muvaffaqiyati faqat texnologiya joriy etilishi bilan belgilanmaydi. Uning samarasi institutsional boshqaruv, qonunchilikning aniqligi, xodimlar malakasi, soliq to‘lovchilarning raqamli ko‘nikmalari va axborot tizimlarining barqaror ishlashiga ham bog‘liq. Shu sababli raqamli soliq tizimini rivojlantirishda kompleks yondashuv zarur: texnologik infratuzilma, huquqiy baza, inson kapitali va xizmat ko‘rsatish sifati birgalikda takomillashtirilishi kerak.

O‘zbekistonda soliqqa tortish tizimini raqamli texnologiyalar asosida modernizatsiya qilish davlat moliyasini mustahkamlash, yashirin iqtisodiyotni qisqartirish, soliq to‘lovchilar uchun qulay muhit yaratish va soliq ma’urchiligi samaradorligini oshirishda muhim omil bo‘lib xizmat qilmoqda. Kelgusida elektron soliq xizmatlarini yanada soddalashtirish, sun’iy intellekt asosidagi risk-tahlil tizimini kengaytirish, ma’lumotlar bazalari integratsiyasini chuqurlashtirish va kiberxavfsizlikni kuchaytirish mazkur sohaning ustuvor vazifalari bo‘lib qoladi.

XULOSA

Raqamli texnologiyalar asosida soliqqa tortish tizimini modernizatsiya qilish O‘zbekiston soliq ma’urchiligining samaradorligini oshirishda muhim strategik yo‘nalish hisoblanadi. Elektron hisob-faktura, onlayn nazorat-kassa texnikalari, elektron hisobot, “Soliq” mobil ilovasi, raqamli markirovka, avtomatlashtirilgan axborot almashinuvi, Big Data va sun’iy intellekt texnologiyalarining joriy etilishi soliqqa tortish jarayonlarini soddalashtirish, shaffoflikni ta’minlash va soliq nazoratini kuchaytirishga xizmat qilmoqda.

Soliq tizimini raqamlashtirish davlat budjeti daromadlarining barqaror o'sishiga bevosita ta'sir ko'rsatmoqda. Xususan, 2021–2025-yillarda soliq tushumlarining izchil oshib borishi soliq bazasining kengaygani, yashirin aylanmalarni aniqlash imkoniyati ortgani va soliq to'lovchilarning elektron xizmatlardan foydalanish darajasi kuchayganini ko'rsatadi. Bu esa raqamli texnologiyalar soliqqa tortish tizimida nafaqat texnik yangilik, balki iqtisodiy samaradorlikni oshiruvchi muhim boshqaruv vositasi ekanligini tasdiqlaydi.

Maqolada olib borilgan tahlillar asosida aniqlanishicha, raqamli soliq xizmatlari tadbirkorlik subyektlari uchun ham qulaylik yaratmoqda. Soliq hisobotlarini masofadan topshirish, elektron to'lovlarni amalga oshirish, soliq qarzdorligini kuzatish, elektron hisob-fakturalardan foydalanish va onlayn maslahat olish imkoniyatlari tadbirkorlarning vaqt va xarajatlarini kamaytiradi. Natijada soliq organlari bilan soliq to'lovchilar o'rtasidagi munosabatlar yanada ochiq, tezkor va xizmatga yo'naltirilgan shaklga o'tmoqda.

Shu bilan birga, soliqqa tortish tizimini raqamli texnologiyalar asosida modernizatsiya qilish jarayonida ayrim muammolar ham mavjud. Jumladan, ayrim hududlarda raqamli infratuzilmaning yetarli darajada rivojlanmaganligi, kichik biznes subyektlarining raqamli savodxonligi pastligi, axborot tizimlarining to'liq integratsiyalashmaganligi, kiberxavfsizlik xavflari va sun'iy intellekt imkoniyatlaridan yetarlicha foydalanilmayotgani ushbu yo'nalishda qo'shimcha chora-tadbirlarni talab etadi.

Kelgusida O'zbekiston soliq tizimini yanada modernizatsiya qilish uchun elektron soliq xizmatlarini soddalashtirish, soliq to'lovchilar uchun yagona raqamli platformani rivojlantirish, sun'iy intellekt asosidagi risk-tahlil tizimini kengaytirish, idoralararo ma'lumotlar almashinuvini kuchaytirish, kiberxavfsizlikni mustahkamlash va soliq to'lovchilarning raqamli savodxonligini oshirish zarur.

Raqamli texnologiyalar asosida soliqqa tortish tizimini modernizatsiya qilish O'zbekiston iqtisodiyotida fiskal barqarorlikni ta'minlash, yashirin iqtisodiyotni qisqartirish, soliq tushumlarini oshirish, tadbirkorlik muhitini yaxshilash va davlat boshqaruvi samaradorligini kuchaytirishda muhim ahamiyatga ega. Shu sababli soliq tizimining raqamli transformatsiyasini izchil davom ettirish mamlakat iqtisodiy rivojlanishining ustuvor vazifalaridan biri bo'lib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi (2019) O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. O'RQ–599-son, 30-dekabr. Toshkent: Lex.uz milliy qonunchilik bazasi.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti (2019) "Soliq ma'muriyatchiligini takomillashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ–4389-son Qarori. 10-iyul. Toshkent: Lex.uz milliy qonunchilik bazasi.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti (2020) "Raqamli O'zbekiston — 2030" strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF–6079-son Farmoni. 5-oktabr. Toshkent: Lex.uz milliy qonunchilik bazasi.
4. O'zbekiston Respublikasi (2024) "Soliq va budget siyosatining 2025-yilga mo'ljallangan asosiy yo'nalishlari qabul qilinganligi munosabati bilan ayrim qonun hujjatlariga

- o'zgartish va qo'shimchalar kiritish to'g'risida"gi O'RQ-1014-son Qonuni. 24-dekabr. Toshkent: Lex.uz.
5. O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi (2024) Fiskal strategiya 2025–2027. Toshkent: Iqtisodiyot va moliya vazirligi.
 6. O'zbekiston Respublikasi Soliq qo'mitasi (2025) Soliq qo'mitasi faoliyatining 2024-yildagi yakunlari: natija va istiqboldagi vazifalar. Toshkent: Soliq qo'mitasi.
 7. Dehqonov, G.R. (2025) "O'zbekistonda soliq tizimini raqamlashtirish: xalqaro tajriba, amaliyot va istiqbollar". *Raqamli iqtisodiyot ilmiy-elektron jurnali*, 13-son, 991–1002-betlar.
 8. Jumaniyazova, F. (2025) "O'zbekiston soliq tizimining raqamlashtirilishi: yutuqlar va muammolar". *Iqtisodiy taraqqiyot va tahlil*, 3(11), 105–111-betlar.
 9. Kodirov, A.X. o'g'li (2025) "Soliq nazoratini tashkil etishda xalqaro tajriba va O'zbekistonga tatbiq etish imkoniyatlari". *Economics and Innovative Technologies*, 13(6), 127–132-betlar.
 10. OECD (2020) Tax Administration 3.0: The Digital Transformation of Tax Administration. Paris: OECD Publishing.
 11. OECD (2024) Tax Administration 2024: Comparative Information on OECD and other Advanced and Emerging Economies. Paris: OECD Publishing.
 12. Junquera-Varela, R.F., Lucas-Mas, C.O., Krsul, I., Calderon Yksic, V.O. and Arce Rodriguez, P. (2022) Digital Transformation of Tax and Customs Administrations. Washington, DC: World Bank.
 13. Bellon, M., Dabla-Norris, E., Khalid, S. and Lima, F. (2019) Digitalization to Improve Tax Compliance: Evidence from VAT e-Invoicing in Peru. IMF Working Paper. Washington, DC: International Monetary Fund.
 14. Bellon, M., Dabla-Norris, E., Khalid, S. and Lima, F. (2022) "Digitalization to improve tax compliance: Evidence from VAT e-Invoicing in Peru". *Journal of Public Economics*, 210.
 15. Pires, J.M. (2023) How to Implement Electronic Fiscal Reporting (Fiscalization). Washington, DC: International Monetary Fund.